

1843

1899

ԲԱԶՄԱՎԵՊ

ՀԱՆԴԵՍ

ՅՈՒՆՍ

ՀԱՏՈՐ ԾԷ.

Մ Ի Ի Թ Ա Ր

(Շար. տես յէջ 254)

ԻնչՊԵՍ որ գարնան ըսկիդը մեղուք
իրենց փեթակէն ելած եռանդունք
Գունդ գունդ կը դիմեն աշխոյժ ու զբարթ
Դէպ ի ցօգալից շուշանիկ ու վարդ.

Եւ իրենց ծառա շրթնեքով մանրիկ
Երծելով հոյզերն, հիւթերն անուշիկ՝
Ճոխ ճոխ աւարաւ դառնան ի փեթակ,
Երծելով իրենց թեւեր փայլունակ.

Սապէս Մըխիթար՝ տըքնասէր մեղուն՝
Սուրբ Նըշան վանքին մէջ տարի մ' ողջոյն
Մըանելով զբոց ի ճոխ բուրաստան,
Երծեց ու քաղեց հիւթեր քաղցրահամ:

Հոգեշահ երգեր, քարոզներ ու ճառ
Սըրտէն ու զբըշէն բըղխեն անդադար.
Եւ ամէն լըսողը հիացած մընան՝
Այն անուշ ձայնին՝ սոխակի նըման:

Սուրբ Նըշան վանքին վանականներէն
Ոմանք դադտ անոր զրան ականջ զընեն,
Երբ նա իր անձին վարժութեան համար
Միայնիկ մընջիկ քարոզներ կու տար:

Չարմանան, տաշին ու փըսփըսան ցած,
Անոր սենեկին առջեւ կեցած,
«Ուստի՛ սըմա այս», Հըրէից նըման,
Ինչ աղուոր խօսքեր, խօսքեր մեղրահամ:

Բայց մեղուն սիրէ միշտ նոր ծաղկներ,
Նոր նոր ցօղթուրմ՝ վարդեր, շուշաններ.
Եւ Մըխիթարայ իղձերուն համար
Պէտք էին նոր հիւթ, նոր հոյզ ու նեկտար:

Սուրբ Նըշան վանքին զբոց բուրաստան
Ալ իր ծառաւին էր անբաւական.
Եւ հոն համբուռած մեծ վարդապետներ՝
Իր սըրտին փափաքը չէն լեցըներ:

Եւ ահա հասներ ի Սեբաստիա՝
Ղազար անուն մէկը՝ փիլիսոփայ
Ճըգնող վարդապետ, քարոզիչ, գիտուն,
Մէկ խօսքով հրմանաւ և հրուշականուն:

Մինչ ի զուր ջանայր մերս Մըխիթար
Աշակերտելու այդ անուան պայծառ,
Կը հասներ ուրիշ մէկ մի հրմտագոյն,
Խըստակրօն վարուց ալ շատ մեծանուն:

Միքայէլ անուն՝ արքեպիսկոպոս,
Ինքն պարսկահայ, և ի լուսահոս
Սուրբ Էջմիածնէ կու գար նըւիրակ՝
Ի Սեբաստիա, ի սուրբ Նըշան վանք:

Ո՛հ, ի զուր բերկրիս, խնդաս Մըխիթար,
Կատարուած տեսնել իդձերդ անհամար.
Ի զուր աշակերտ ըլլալ կը փութաս
Մեծաշօնիդ անուանդ, ո՛հ, պիտի զըղշաս:

Ըզընդ տեսնելով հանճարեղ՝ ուշիմ
Պիտ՝ ընդունի նա՝ տարակոյս չունիմ,
Եւ տի խոստանայ զքեզ յԷջմիածին
Տանել՝ յովկիան գրոց աստուածային:

Ուր ուզածիդ պէս սորվիս ու զըրես
Ճառեր, քարոզներ ու զըրքեր պէսպէս,
Հոգեւոր կենաց մէջ երթաս քաջ քաջ
Ուսմամբ գիտութեամբ միշտ զէպ ի յառաջ:

Եւ դեռ ուրիշ շատ մեծ մեծ խոստումներ
Պիտ՝ ընէ նա քեզ, և չճա իսկ տեսներ,
Ինչպիսի սիրով կը վարուի քու հետ,
Մինչեւ վաստակի սըրտիկդ ըզձաւետ:

Քեզ կաթուղիկեայ թըղթերէն անգամ
Մեկնութիւն ընէ, 'ստ իր կարողութեան,
Ու բարեգութ չօր մը պէս քու վըրայ
Թափէ խընամբներ բիւր ու զուրգուրայ:

Դոյն այդ քաղցրութիւն, այդ խօսքեր համբոյր,
Այդ մեկնութիւններ ու զըզուանքներ բիւր,
Մինչեւ որ անգամ մ՝ հասնիք յԵւդոկիա,
Իսկ անկէ անպի՛ն, ո՛հ, սիրալոս սոսկայ:

Դեկտեմբեր ամիսն էր ցուրտ, տըխրագին,
Նոր ճամբայ ելան երթալ ի Կարին:

Դաշտ, լեռ, սար ու ձոր բոլոր ձինն պատեր,
Երկիր մահուան ցուրտ պատանքն էր հագեր:

Եւ Միքայէլի խընամնցն աղբիւր
Յամբած էր արզէն՝ հար այն զըզուանք բիւր.
Սիրտն՝ ապառաժի, խօսքերն՝ որոտման,
Ժըպիտը՝ բուքի յանկարծ փոխուցան:

Ահա կը տեսնեմ ես ըզՄըխիթար
Որ փըռուած սառին վրայ թըշուառաբար,
Ասուկայ վերաբերութիւն կէսը վրան առած՝
Կէտն ալ ի ներքոյ՝ կը դուլայ սառած:

Մինչ արքեպիսկոպոսն անդին Միքայէլ
Իր մուշտակներուն տաք ծոցն է մըտել
Ու անուշ քընով կը խորդայ անփոյթ,
Եւ բըրձի կտոր մ՝ալ չի զըրկեր, անգութ...

Աստղեր դուր աստղեր այն գիշերներուն,
Դուք ակնանտես անոր վիշտերուն,
Քաղցրիկ արտասուաց շիթեր ցօղցիք
Լըսելով անոր ողբերն ու լալիք:

Ո՛հ, ինկած կու լար՝ նա որ լացն ու կոծ
Տի պարեցըներ հէք ազգիս Հայոց,
Լըքուած անտեսուած իր վարդապետէն,
Բայց հըսկեր վըրան աչքն աստուածեղէն...

Այն ի՞նչ յուսացուի, ո՛հ, այն սըրտէն՝ ուր
Սըրբազան զըթոյն ցամբած է աղբիւր.
Ուր զորովանաց սուրբ ըզպացումներ
Քարի ու ժայռի են յանկարծ փոխուեր:

Ունէր նա իր հետ երկու երիվար
Որոցմէ միոյն վրայ ինքը հեծնար,
Միւսն էր բեռնաբարձ, և անոր վըրան
Նըստէր Մըխիթար՝ հէք պատանին այն:

Հագիւ թէ մի քիչ ճանապարհ ըրած՝
Հրամայէ ձիէն իջնել շուտով ցած,
Աւելի զմալով իրեն զըրաստին,
Քան թր դառնուի նըման աշկերտին:

Անչեւ, անապատ, ամայի տեղուանք՝
Ուր մեռելութիւն է, ուր չըկայ կեանք,
Լըռիկ ու մընջիկ ու զոզըղալով
Գընայ հետիտուն ձիւնի միջով:

Բայց դուն նոր մնացիր, ո՛վ Սամարացի,
Թէպէտ Ղորեպան, թէպէտ այլազգի,
Փութման երազէ քայլերդ ու հասեր,
Կ'երեւի թէ սիրտ մ'ունիս զթմալի:

Կարաւանն անցեր գնացեր վաղ յառաջ,
Լըռութիւն պատեր է ի ձախ ուի յաջ...
Կիսամեռ ինկած է մի պատանի,
Եւ չըկայ ոքիկ մ' որ խընդրէ զանի:

Ա՛ն, վերցնո՛ր ու դիր զըրաստիդ վըրայ
Թըշուառ պատանիդ ցուրտէն կիսամա՛հ,
Ու տար շուտ հասցու՛ր իր վարդապետին
Որ անհոգ երթայ հեծած իրեն ձին:

Ո՛վ գիտէ խղզճայ գուցէ անոր վրայ
Եւ զըթոյ կայծիկ մ' ի սիրտն արթննայ...
Բայց երբ ի կարաւանն հասաւ Մըխիթար
Ձըհարցուց իսկ նոր էիր, Բն՛չ եղար:

Եւ նա նըման իր սուրբ վարդապետին
Որու խաչն առեր էր իրեն ուսին,
Տըրտունջի և ոչ իսկ ցըցուց նըշան,
Կամ խոժոռ դէմքի ու սըրտնեղութեան:

Հասան ի Կարին... բայց ինչ կր տեսնես,
Միեայլէ կըրակ կըտրած հնոցի պէս
Վազէ ու խըլէ ձեռքէն Միխիթարայ
Գըրընյէ մը, զոր նա զընէր ու կարգայ:

Այդպիսի դիրք անկ է վարդապետաց
Եւ ոչ բեզ՝ որ ես զըպիր փոխասաց.
Դու պէտք ես սաղմուռ կարդալ մինակ,
Իբըր թէ եղած չըլլար սարկաւագ:

Գիրքն այն Խոկոսմէն էր քրիստոնէական,
Թարգմանուած լատին լեզուէ ի հայ բան,
Որու մէջ իր բիւր տառապանքներուն
Ջանայր նա զըտնել մըխիթարութիւն:

Եւ կաթուղիկէ թըղթոց մեկնիչն այն՝
Առկղի մէջ պահեց այն փոքրիկ մատան.
Եւ յանգըթութիւնն աւելցուց նախանձ
Ձի գիտէր անոր հանճար գերազանց:

Եւ անոր երեսն ի վեր իսկ կ'ըսէր.
Տասուերկու տարի պէտք ես ծառայել

Որ բեզ պէտք եղածը սորվեցընեմ,
Ու ձեռնադրելով ըզբեզ արձըկեմ:

Սակարկութիւն դուժ, պայման վատշուէր,
Ջոր պատանին յանձն առնոյր ջանասէր,
Միայն թէ ստանար զայն զոր փափաքէր,
Բոլոր իր վըշտաց սիրով համբերէր:...

Ինչ իրարանցում է զոր տեսնեմ ես,
Ինչ այդ փրսփըսուք, հիացմունք պէսպէս...
Կըղերիկոսներն ու ամբոխն համայն
Հարցընեն միմեանց, ի՞նչ պատանին այն:

Եւ այն պատանեակն հոն բեմին վըրայ
Անուշիկ ձայնով երգէ ու կարգայ
Աւետարան, տան, երգ ու մեղեդի,
Ու սպասաւորէ սուրբ պատարագի:

Ինք կերպարանքով զեղեցկադիտակ,
Շարժմունքը պարկեշտ ու շընորհունակ,
Որ տեսողին աչքը ձըգէ վըրան,
Ու սայ հարցընել՝ նի, ուսկի՞ց է ան:

Եւ այսպէս բարի զաւակ մը սիրուն
Մատնուած էր, նէ, ձեռք մ' անագորոյն,
Որ զահճի մը պէս անգութ ու դաժան
Խոշտանգէր տանլէր ամէն օր ու ժամ:...

Բայց դու Մըխիթար, փութման գուռ բաց,
Եկեր է մի ոմն ի կրօնաւորաց
Երեսնան կարգին, ողջոյն տալ, տեսնել
Ըզբո՛ւ բացակայ տէրը՝ Միեայլէ:

Ընդունէ՛ զանի պաաշա՛ն յարգանքով,
Հարցնո՛ր, իմացիր, ուսկի՞ց է, կամ ո՞վ.
Ինչ ազգ է Ֆոանկն, է՛ արդեօք քրիստոնէայ,
Ձի միայն լըսեր ես զանուն Հոռովմայ:

Այդ տեղեկութիւններ բեզի պիտ' ըլլան
Ետքէն կարեւոր՝ երբ թըռչնոյ նըման
Գըշուած մըրըրկէ՝ փախչիս յարեւմուտք,
Գըտնել բեզ, քոյոցդ ապաւե՛ն անքոյմ:

* * *

Կարաւանն հասեր է յէջմիածին,
Եւ մեծարանօք սիրով ընդունին

Ըզտեր Միքայէլ արեքսիսկոպոս,
Եպիսկոպոսներն ու կաթողիկոսս:

Կեցած Մըխիթար պատանին իր քով,
Ծառայէ ամէն արթնութեամբ, սիրով.
Բայց չի մեղմանար իր վարդապետին
Անգոյթ խըստութիւն, ցատոյթ զայրագին:

Ամենաչընչին զիպուած մ' աւհամայ
Անոր բարկանալ կրակ կըտրել կու տայ,
Եւ նախատանօք ու զաւազանի
Դառն հարուածներով խռտանգէ զանի:

Բայց եթէ այսչափ խըստութեանցը հետ
Վարդապետական խընամբ ցուցնէր գէթ,
Հըրահանգիւով յուսմունքս զըրոց,
Գուցէ տարուէին նախատինքն ու կոծ:

Բայց ահա խուցէն գուրս կը հանէ նա,
Պատանին Մըխիթար, որպէս զի չըլլայ
Թէ լըսէ սորվի, երբ ուրիշ մէկուն
Պօղոսի Թըղթոցն ընէ մեկնութիւն:

Գիտէր Մըխիթար որ Փըրկիչն իր խաչ
Առեր նեղ ճամբէ մ' էր դացեր յառաջ,
Գիտէր թէ պէտք էր ինքն ալ նոյն ճամբէն
Երթալ գէպ յառաջ՝ փուշերու մէջէն:

Ու երբ կըսկըծար իր փափուկ մարմին
Հարուածոց ներքեւ իր վարդապետին,
Աչքերու ցաւ մ' ալ կ'աւելնար վըրան,
Ցաւ մ' անտանելի անգոյթ ու դաժան:

Բայց կէս զիշերուն՝ երբ զանգակն հընչէր
Ութ սաղմոսն ելլել վըճարել հարկ էր,
Եւ ժամերգութիւնը զիշերային
Կատարել ամբողջ ու առաւօտին:

Իրեն վարդապետն արդէն իրիկունն
Ուշ ատեն նընջէր և պէտք էր արթուն
Կենալ և յետոյ երթալ անկողին.
Եւ ահա հընչէր ձայնը զանգակին:

Մըտած էր նա իւր տասնեւեց տարին,
Եւ իր խառնուածն էր արիւնային,
Եւ այն անըմբեր աըքնութիւններէն
Յօրդ արեամբ լեցուած էին իր աշերն:

Այդ անհընարին ցաւը կը տեսներ
Միքայէլ բայց չէր զեղ պարման ըներ,
Եւ չէր արգիլեր արեղաներուն
Տանել զինքն յայգին՝ զործել օրն ի բուն:

Ուր հողմք և արփոյն նետեր շէշտակի
Տային իր աչաց ցաւեր սուկալի,
Եւ գուցէ ի սպառ կուրնար պատանին
Թէ որ չըլլար վրան երկինց հովանին:

Դաս մ'էր զոր կու տար վերին տեսչութիւնն
Իբրեւ ի խըրատ Միխիթար պատանւոյն,
Որպէս զի անձամբ տեղեկանայ նա,
Թէ վարդապետն ինչպէս պէտք է հոգայ

Աշակերտներն՝ իր խնամոց յանձնուած.
Ոչ իբրեւ գերի արծաթով զընուած,
Այլ իբրեւ խնամատ հայր մ' իրեն որպիսի
Ունենալ անոնց վրայ սիրտ հոգունակ:

Եւ այդ սիրալիւր հոգը ցուցուց նա
Ետքն իրեն զիմոզ աշակերտաց վրայ,
Ջամբելով անոնց զկաթըն գիտութեան,
Միշտ իբրեւ սրդի, խնամովք հայրական:

Շարայարեղի Լ. Ա. ՂԱԶԻՅԱՆ

Հ Ա Ն Ք

ԵՒ ԻՐԵՆՑ ԱՅՈՒԳԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆՆ

(Շար. տես էջ 257)

Զինկասալած

Եւ Սպալի նորակազմ բաղադրեալ
բառ մ'է, սեփականուած եւրոպական Calamine բառին. զոր ոմանք կանխաւ կոչած են
կուրաբար կամ Թուրխարար: Տես Արուսա-
քար:

Զինջարակ

Անգործածական բառ մ'է հոմանիշ կիմա-
բարիսի Խրուկի որ զգ. կոչի Cinabre. Խո.